

AFSCHRIJF.

4 februari 1958.

VvM.

401a/VERTROUWELIJK.

--

Magie, weerwolven en
divinatie.

A A N :

de Directeur van Binnenlandse
Zakente HOLLANDIA-BINNEN. (6x)

In Uw brief van 27 januari j.l. No. 216/AZ/Vertr. stelt U HoogEdelGestrenge één der moeilijkste problemen aan de orde, die het bestuur over Nieuw-Guinea oplevert. Wij ontmoeten hier een bevolking, die in grote delen van het land geneigd is het overlijden van een familielid niet te wijten aan wat wij natuurlijke oorzaken noemen, maar aan één of ander supranatureel ingrijpen, waarvoor andere mensen verantwoordelijk zijn. Dit "supranatureel ingrijpen" is in hoofdzaak van tweeërlei aard. Het kan een opzettelijk tegen de overledene gericht handelen geweest zijn, in welk geval wij spreken van boze of zwarte magie of het kan een onopzettelijk maar niettemin fataal gevolg zijn van de kwalijke eigenschap van een man, vrouw of varken, door een als weerwolf optredende boze geest bezeten te zijn, die in de nacht, gemeenlijk buiten weten van die man of vrouw c.q. buiten weten van de eigenaar van het varken, de overledene ziek maakte en doodde.

De reactie der nabestaanden - en ook die der locale gemeenschap - is in al deze gevallen practisch dezelfde. De schuldige, of hij nu zwarte magie bedreven heeft of een door een boze geest (suangi) bezetene is, moet sterven. Hij is hetzij een moordenaar, hetzij een gevaar. Het geval in de Kebar met de varkens is een milde, maar overigens hoogst interessante variant, waarop ik straks uitvoeriger terugkom.

Het geloof in magie en in weerwolven (suangi) houdt in gehele streken de gemeenschap in een constante spanning. Elk sterfgeval geeft aanleiding tot nieuwe actie, want de schuldige moet opgespoord en hetzij door geweld, hetzij door nieuwe magie ter dood gebracht worden. Men voelt zich bedreigd en kan zich op geen andere wijze tegen dit sluipend gevaar te weer stellen dan door de tovenaars zoveel mogelijk af te schrikken dan wel de door suangi bezetenen terstond te doden.

De ...

De vestiging van Westers bestuur compliceert deze situatie aanzienlijk. Door de plaatsvindende pacificatie wordt het onmogelijk althans een deel van de sterfgevallen in de gemeenschap te wijten aan vijandige groepen elders. Men moet het na het bijleggen der geschillen veelal dichter bij huis er in ieder geval meer individueel zoeken. De spanningen tengevolge van het verschrompelen der oude orde kunnen er mede toe bijdragen, dit in meerdere mate te doen dan voorheen.

Dit alles echter is maar een kleinigheid vergeleken bij het fundamentele feit, dat dat Westers bestuur degenen, die een tovenaars of door een weerwolf bezetene doden, in de gevangenis stopt, doch tegen de tovenaars of bezetenen zelf niet of hoogst ongenoegzaam optreedt. Immers, ook waar dat Bestuur iets tegen tovenaars c.s. tracht te ondernemen, blijkt het al spoedig vrijwel machteloos, omdat het bewijzen hebben wil en met de door divinatie verkregen aanwijzingen der betrokken bevolking geen genoegen neemt. Kortom, het bestuur doet niets tegen tovenaars en bezetenen en het bestraft degenen, die er wel iets tegen doen. Daarmee moedigt het naar het oordeel der bevolking deze booswichten aan en laat het de goeden onbeschermd. Ik heb in tijden van epidemie iets gezien van de diepe angst, die dan onder de bevolking leeft; ook iets van haar verbittering, dat daar niets aan gedaan wordt.

Het is uiteraard volkomen duidelijk, dat de enige werkelijk afdoende remedie in deze onhoudbare situatie de vernietiging van het geloof in magie en suangi is. Daar zal men dus op moeten mikken. Men moet er echter rekening mee houden, dat dat in geen generaties te verwerklijken valt. Dit geloof zit te diep en het is onaantastbaar voor redenering. Het zit te diep, omdat het de reflex is van de met de paplepel ingegeven beleving van de wereld (het milieu) als geheimzinnig als meer dan ze zich voordoet, als een geheel dat nimmer door waarneming totaal kan worden doordrongen. Het is onaantastbaar voor redenering omdat geen enkele redenering de in zulk een wereld beleefde intentionaliteit van het gebeuren ontzenuwen kan. Om bij het geval van zaak no. 32/Cr/1957 van de Alleen-sprekend Rechter te Mindiptana te blijven: het is volkomen duidelijk, dat Dindap, dorpshoofd van Wombon, overleden is, omdat hij uit een boom gevallen is. Maar men valt niet zo maar uit een boom. In het verleden is Dindap wel 1000 keer in een boom geklommen; waarom moet hij er nu juist uitvallen? In dit feit schuilt de intentionaliteit, welke men in het gebeuren aanvoelt en die intentionaliteit is het aangrijpingspunt der magie. De magie heeft Dindap uit de boom laten vallen.

Eenzelfde redenering is mogelijk wanneer men de mensen de oorzaken van malaria uitlegt. Natuurlijk, zo is het, maar die nu aan malaria gestorven is, heeft in het verleden meer malaria gehad en toen is hij er niet aan gestorven. Waarom nu ineens die hevigheid van de malaria, dat hij eraan succumbeerde?

Zolang men in een wereld leeft, die meer is dan ze zich voordoet en voor het levensgevoel vervuld van onnaspeurlijke intentionaliteit, is het geloof in magie onuitroeibaar en moet men zich dan ook van deze acties tegen het geloof in magie geen al te groot succes voorstellen. Men bereikt er in eerste instantie alleen maar mee, dat de mensen er niet meer over spreken en de zaak ondergronds gaat.

Met ...

Met deze situatie voor ogen laten zich twee diametraal tegengestelde standpunten verdedigen. Wijlen Held was van mening, dat men alles moest vermijden, wat ook maar enigermate tegemoet komt aan het geloof der bevolking in magie. De realiteit der magie moet ontkend worden. Dat de zaak ondergronds gaat, is in deze gedachtengang betreurenswaardig, maar geen reden om overstag te gaan. Elk tegemoetkomen aan de gevoelens der bevolking betekent een bevestiging van de realiteit van dat geloof, dat men juist bestrijden moet.

Tegenover dit standpunt staat het altijd door mij verdedigde, dat het niet aangaat de mensen in hun doodsangst voor tovenaars totaal onbeschermd te laten. Dit heeft niet alleen voor de verhouding bestuur-bevolking de meest kwalijke gevolgen, maar leidt ook intern tot toename der spanningen. Omdat men degenen, die men als tovenaars wantrouwt en vreest, niet meer doden mag en hen ook niet naar de gevangenis kan wegwerken, neemt de vrees en het onderling wantrouwen toe. Men baant binnen de gemeenschap de weg voor allerlei chantage en dwang. Het is geen zeldzaamheid, dat oude mannen in staat zijn zich jonge vrouwen te verwerven, omdat hetzij die vrouw, hetzij haar familie vreest bij weigerachtigheid het slachtoffer zijner magische praktijken te worden. Men dient de bevolking daartegen te beschermen. Zo lang men pretendeert rekening te houden met de rechtsopvattingen der bevolking, is dit standpunt zelfs onaantastbaar.

Van welk standpunt Dr. Schoorl bij zijn divinatieverbod is uitgegaan, blijkt niet uit de stukken. Zonder kennis van zijn dissertatie zou men vermoeden, dat hij zich op het standpunt van Held heeft geplaatst en zonder meer de realiteit en betekenis van alle magie ontkennen wil en derhalve divinatie, die van de realiteit der magie uitgaat, strafbaar stelt. Uit zijn dissertatie blijkt echter, dat hij ook het bedrijven van magie als zodanig getracht heeft te vervolgen (p. 211). Een inconsequentie is dat niet. Wanneer men boze magie verbiedt en bestraft, is het aanvaardbaar dat ook zij bestraft worden, die de magie middels eigenrichting trachten te bestrijden.

Intussen blijkt uit Schoorl's dissertatie ook, dat van bestraffing van boze magie op de wijze als o.a. aangegeven op p. 23 van mijn nota Bevolkingspolitiek van 1 mei 1954, weinig terecht komt. De bevolking - door vroegere afzijdigheid afgeschrikt - houdt de zaak voor zich en de moeilijkheden, die het bewijs oplevert, dat de geïncrimineerde praktijken strijdig zijn met de rechtsopvattingen der bevolking, schrikken de bestuursambtenaar af van voortgezette actie. Men heeft behoefte aan duidelijker houvast, wanneer men althans deze politiek wil blijven volgen.

Voor de vraag of men deze politiek moet blijven volgen, bieden de zaken, die hier zijn overgelegd, weinig houvast. De situaties lopen wel zeer uiteen en het is daarom goed ze alle aan een korte beschouwing te onderwerpen, waarbij ik mij ter inleiding een schoolmeesterij moge veroorloven.

In geen dezer zaken is sprake van een godsoordeel. Bij een godsoordeel wordt een bekend en volkomen vaststaand persoon aan een proef onderworpen, waarvan de uitslag bepalen wordt geacht voor zijn schuld of onschuld. Wat hier heeft plaatsgevonden is iets heel anders, n.l. de aanwijzing uit

een onbepaald aantal personen c.q. varkens van die persoon of dat varken, die (dat) schuldig is. De juiste term daarvoor is divinatie of wichelen. Dit houdt in, dat een verwijzing naar artikel 42 van de Regeling Inheemse Rechtspraak van S.1932 No.80 aanvechtbaar is. Dat doet overigens niet ter zake, want uit dit verbod tot aanwending van godsoordelen kan men gevoeglijk besluiten, dat ook divinatie als bewijsmiddel niet kan worden aanvaard. Althans, voor zover men zulk een redenering naar analogie meent nodig te hebben en de intrinsieke ondeugdelijkheid van divinatie als bewijsmiddel niet als op zichzelf staand argument veel belangrijker moet worden geacht.

Wanneer ik mij thans bepaal tot de beide zaken uit het Moejoese, moet het mij allereerst van het hart, dat ik bij vernieuwing diep onder de indruk ben gekomen van de verschrikkelijke terreur, die het geloof in magie hier in het volksleven uitoefent. Ik kan het hier althans bepaald niet verantwoord achten, dat men niets doet om de mensen het gevoel te geven, dat de Overheid hen beveiligt. Het vonnis, dat het wichelen veroordeelt, geeft die beveiliging niet en kan zelfs de strekking hebben, de realiteit der magie totaal te ontkennen. Als rechtspraak echter zijn deze vonnissen voor zover ze dat wichelen betreffen, onhoudbaar. Er is geen enkele parallel aanwijsbaar in het Wetboek van Strafrecht om wichelen te verbieden en men moet het voor dit verbod dus volkomen van de nieuwe adat hebben. Zou de rechter zich daarbij kunnen beroepen op een volksvergadering of op een vergadering van hoofden, waarop men had geconcludeerd, dat aan deze ongelukkige praktijk een einde moet komen, dan zou men met dit vonnis vrede kunnen hebben. Nu echter is het bestuursdictaat en met Uw oordeel dienaangaande ben ik het geheel eens. De beide veroordelingen wegens wichelen zijn ten onrechte geweest. Wil men daarvoor ooit iemand kunnen veroordelen, dan zal vooraf een dit wichelen verbiedende ordonnantie in het leven geroepen moeten worden. Dit is op zichzelf zeker geen onaantrekkelijke gedachte, want - hoe onschuldig dit wichelen als bezigheid moge zijn - het is in wezen een inleiding tot moord.

Met het oog de heer Labrée gewezen vonnis, komt men in een geheel andere sfeer dan die der bijzonder achterdochtige Moejoe. Hier in de Kebar legt men nog wel het verband sterfgeval-suangi, maar de suangi huist niet in een mens doch in een varken. Men vraagt zich af, of de mensen die suangi eigenlijk nog wel zo heel serieus nemen. Er wordt immers vermeld, dat een varken, dat suangi is, niet gedood wordt, wanneer de door de suangi gelaedeerde persoon reeds overleden is. Dan laat men het varken leven, maar wordt schadevergoeding betaald. Kennelijk maakt men zich over de gevaarlijke potenties van het varken niet verder ongerust, nu de belangrijker kwestie van betaling aan de orde is gekomen.

Het complex is helaas te summier beschreven om zich een duidelijk beeld te vormen. Wij zouden dan moeten weten, wat er bij toepassing van divinatie terwijl de getroffen persoon nog in leven is, met het als schuldig aangewezen en gedode varken gebeurt. Wordt het alleen maar gedood, of gezamenlijk opgegeten, wordt het verkocht en komt de opbrengst ten goede van de eigenaar of van de zieke? Het zijn vragen,

waarop ...

waarop de stukken het antwoord schuldig blijven.

Ook het geval waarom dit vonnis draait is onvoldoende weergegeven. Wanneer is deze zaak begonnen? Heeft de divinatie plaats gevonden terwijl het kind nog leefde en heeft gedaagde toen zijn door het lot aangewezen varken geweigerd te doden? Klaarblijkelijk niet. De divinatie moet na de dood van het kind zijn uitgevoerd, waardoor gedaagde als aangewezen eigenaar onmiddellijk zoengeld schuldig werd.

Het is duidelijk, dat het suangi-geloof hier één van de middelen is om het systeem van boetebetalingen aan het werk te zetten. Terwijl de magie in de Moejoe deel uitmaakt van een wraak-complex, is het suangi-geloof hier ingebed in het commercieel systeem van boetebetalingen en vergoedingen, dat in de Vogelkop het leven beheerst. Maar ook dit systeem is onvoldoende beschreven. Volgt er op deze betaling ener boete nog een tegengeschenk van de zijde van de gebeneficieerde of is het een volkomen eenzijdige betaling, waarop van andere zijde niets volgt? In het laatste geval is dit voorbeeld een merkwaardige illustratie van de wijze, waarop een primitieve maatschappij wege weet te vinden om de rijke te dwingen tot meerdere vrijgevigheid.

Vergelijkt men de algemene situatie in de Kebar met die in de Moejoe, dan kan men slechts toejuichen, dat in de Vogelkop de smart gecommmercialiseerd kan worden. De betaling door een rijke van een zoengeld, dat ook als smartegeld kan worden opgevat, lost de zaak op en neemt de spanning weg. Althans, wanneer die betaling inderdaad volgt.

Overigens biedt alleen de vergelijking en dan nog de vergelijking met een zo kwalijk geval als dat der Moejoe, aanleiding tot verheugenis over de situatie in de Kebar. In wezen is de uitwerking van deze milde variant op het suangi-geloof ongelukkig genoeg. Het elkander voor alle mogelijke en onmogelijke gebeurlijkheden verantwoordelijk stellen - waarbij de rijke in hoge mate mikpunt is - is dodend voor alle initiatief. Het is bekend, dat in deze streken - om maar één ding te noemen - het ambt van dorps hoofd bijzonder bezwaarlijk is, omdat hij herhaaldelijk wordt aangesproken voor schadeverhaal als iemand bij de uitvoering van een door hem gegeven opdracht iets overkomt.

Het bedenkelijke van dit vonnis is dan ook, dat het in deze door en door hebzuchtige sfeer de hebzucht stijft. Men kan daar de rechter echter slechts ten dele een verwijt van maken. Het betreft hier immers een civiele zaak, waarin eiseres stelt dat gedaagde haar een boete schuldig is en gedaagde de juistheid daarvan op van de samenstelling der boete erkent. Voor de rechter rest dan niet anders dan toewijzing van de eis, waarover eiser en gedaagde het samens eens zijn.

Had de rechter zich hiertoe beperkt, dan viel er op dit vonnis niet veel aan te merken. Hij heeft echter meer gedaan en na overwogen te hebben dat gedaagde de juistheid van de eis erkent is hij ook nog gaan overwegen, dat voor betrokkenen het verband tussen een in een varken levende geest en het veroorzaken van ziekte en dood levende werkelijkheid is alsook dat de adat in het onderhavig/verplicht tot betaling van zoengeld. Eerst daarna volgt dan de toewijzing van die eis. Al die nadere overwegingen zijn fout. Hij brengt daar iets in het geding, dat niet tot bewijs kan dienen en niet tot bewijs mag dienen. Indien de rechter het nodig vond daarvan

↳geval

melding ...

melding te maken, had hij dit alleen mogen doen onder toevoeging, dat hij, rechter, zich uitdrukkelijk van deze overwegingen distantieert en ze als gronden voor de rechtmatigheid van de eis bepaaldelijk ecarteert, aangezien deze slechts wordt toegewezen omdat gedaagde de rechtmatigheid van die eis erkent.

Men kan stellen, dat dit voor de publieke opinie geen verschil maakt. Ik ben daar echter zo zeker niet van. De rechter kan bij zijn uitspraak zeer wel doen uitkomen, dat hij de eis toewijst omdat eiser en gedaagde het over de rechtmatigheid eens zijn en bepaald niet omdat hij van oordeel is, dat deze divinatie daarvoor enige grond zou kunnen opleveren. Daarmee houdt hij de handen vrij (en in revisie zal hij die moeten herkrijgen) om in een volgend geval de eis te ontzeggen, wanneer de gedaagde tot verweer aanvoert, dat deze divinatie omtrent de schuld aan het overlijden alle bewijskracht mist. Of dit spoedig gebeuren zal is een andere vraag. Waarschijnlijk is dat gedaagde zal verklaren wel bereid te zijn tot betaling, maar tot een geringer bedrag. In dat geval kan wederom van een volledig ontzeggen van de eis geen sprake zijn. Een eis geheel ontzeggen, wanneer gedaagde erkent het gevorderde althans tendele schuldig te zijn, zou van rechtspraak en a fortiori een rechtspraak, die met het rechtsbewustzijn der bevolking rekening wil houden, een vertoning van pure willekeur maken, waar de mensen zelf niets van begrijpen. Materieel komt men daar niet verder mee. Men doodt in deze streken elkander misschien niet wegens verdenking van toverij of suangi, maar beslist wel voor het niet betalen van erkende schulden. Wat men daarentegen wel en heel spoedig begrijpen zal is, dat de rechter geen hogere boete toewijst dan gedaagde genegen is te betalen. Het ligt in de lijn der dingen, dat zodoende gedaagde alles zal doen om eiser zover te krijgen, dat hij zijn verlangen aan de rechter voorlegt. Waar in deze zaken de gedaagde meestal rijk is en invloed heeft, zal dit hem wel gelukken ook.

L zijn
Men aanvaarde dus nooit de divinatie doch houde er wel rekening mee, dat waar een gedaagde - al zijn/overwegingen nog zo krom - een vordering van eiser voor rechtmatig houdt, de rechter die vordering niet ontzeggen kan v.z.v. althans eiser's erkenning van die rechtmatigheid gaat. Dit zou alleen kunnen, wanneer het om een onzedelijke overeenkomst ging, waar i.c. geen sprake van is.

Dit standpunt heeft wijder strekking. Het is ook van toepassing op die talrijke gevallen van boeten, die de adat hier kent, wanneer iemand iets overkomt terwijl hij in opdracht van of op verzoek van een ander iets verricht. Te denken valt aan de man, die door een ander opgeroepen, onderweg een ongeluk overkomt. Dan wordt die ander aangesproken. In al zulke gevallen pleegt de aangesprokene wel bereid te zijn tot betaling, maar bij voorkeur tot een lager bedrag. Door toewijzing van dit lage, voor gedaagde aanvaardbare bedrag, kan men deze kwalijke gewoonte langzaam tot meer aanvaardbare proporties terugdringend terwijl er niets tegen is om in het geval gedaagde kamponghoofd is, die in de wettige uitoefening van zijn ambt handelde, zulk een eis geheel te ontzeggen, omdat het hoofd daarmee ook weer handelde als uitvloeisel van een van hogerhand verkregen opdracht waarvoor hij - dorpshoofd - niet verantwoordelijk kan worden gehouden.

Men ...

Men blijft op deze wijze binnen de rechtsopvattingen der bevolking rechtsvormend optreden. Dit is belangrijk en daarom mag de bestuursambtenaar zich onder geen beding onttrekken aan de verantwoordelijkheid een beslissing te nemen. Juist door het nemen van een beslissing kan men de in de maatschappij levende spanningen doorbreken. Daarnaast biedt deze bemoeienis met hetgeen intern in het dorp gebeurt de gelegenheid tot ondermijnen van het geloof in deze suangi door erop te wijzen, dat men zich bij de divinatie vaak vergist en dat het in het geheel niet zo zeker is, dat suangi oorzaak van een sterfgeval was. Men zij overigens met dit soort discussies voorzichtig, want wanneer de mensen zich opmaken eigen standpunt te verdedigen is het einde gemakkelijk, dat men vaster overtuigd is geraakt van de juistheid dezer geloofsvoorstellingen. Echt leiding geven aan deze lieden is alleen mogelijk, wanneer men ze goed kent, waarvoor veel en regelmatig tourneren noodzakelijk is.

Veel ernstiger ligt het geval aan de Moejoe en het lijkt wenselijk hier scherp op te treden tegen alle pogingen tot het uitoefenen van boze magie, waar men daarop de hand kan leggen. Op het ogenblik leeft deze bevolking in constante angst en is ervan overtuigd, dat t niets tot haar bescherming gedaan wordt. Zij dient het gevoel te hebben, dat haar die bescherming ten rechte wel verleend wordt. Zulk een bescherming zou verleend kunnen worden in analogie van art. 546 W.v.S. Daartoe zou bepaald kunnen worden, dat het in door de Gouverneur aan te wijzen gebieden verboden is:

- a. magische praktijken te verrichten, welke volgens het volksgeloof schadelijk zijn voor het leven of de gezondheid;
- b. enig voorwerp te bewaren, vervoeren, bezitten of verwerven dat volgens het volksgeloof kan dienen voor praktijken als bedoeld onder a;
- c. zichzelf tegenover anderen dan het bevoegd gezag bekend te maken als een deskundige in de praktijken onder a bedoeld;
- d. anderen te bedreigen met praktijken als onder a bedoeld;
- e. anderen in deze praktijken te onderrichten of zich daarin te laten onderrichten;
- f. na een sterfgeval door divinatie te onderzoeken wie voor dat sterfgeval als schuldig aan praktijken onder a bedoeld, verantwoordelijk moet worden gehouden.

De feiten onder a, c, d en e waren te beschouwen als misdrijven, die onder b en f als overtredingen.

De bepaling onder f is hierbij opgenomen, omdat men, wanneer men zulk een ordonnantie ten uitvoer wil leggen, de volle medewerking der bevolking nodig heeft en niet kan toestaan, dat deze toch met eigenrichting voortgaat, waartoe deze divinatie onvermijdelijk aanleiding geeft.

De invoering van zulk een stelsel van bepalingen zal echter alleen effect kunnen sorteren na grondige voorbereiding van de invoering door middel van besprekingen met de betrokken bevolking. Ik zou U daarom willen voorstellen de controleur van Mindiptanah op te dragen de invoering der hierboven gesuggereerde bepalingen te bespreken met de hoofden en vooraanstaanden (ook jongeren daaronder begrepen) in zijn ressort. Hij zal daartoe op verschillende plaatsen vergaderingen moeten beleggen, waarbij hij telkens zal moeten

↳vo p

stellen, ...

stellen, dat het Gouvernement die strafbaarstelling bij ordonnantie niet overweegt, omdat het meent, dat wie dan ook door magie gedood of zelfs maar ziek gemaakt kan worden, maar omdat er een einde moet komen aan de onrust, gesticht door enkele slechte mensen, die van de lichtgelovigheid der dorpsbewoners gebruik maken om hen vrees aan te jagen. Aan die terreur moet een einde komen en dat is te bereiken, wanneer allen meewerken om die personen aan te geven. Daarbij zal de controleur bepaald niet mogen nalater op te merken, dat er ook wanneer de tovenaars zijn uitgeroe nog altijd mensen sterven zullen. Ook in Nederland, waar geen enkele tovenaars is, sterven alle mensen, soms oud, maar vaak ook jong. Den dood kan het Gouvernement niet afschaffen, maar wel wil het alle lieden, die de gemeenschap in het Moejoe-gebied in eeuwigdurende vrees houden, door straffen afschrikken van hun minderwaardige praktijken.

Terwijl de controleur deze opdracht uitvoert, kan de desbetreffende ordonnantie worden ingevoerd, die binnen ten hoogste twee maanden na voltooiing zijner opdracht diert te zijn afgekondigd, wil het effect van zijn besprekingen niet verloren gaan.

De Gouverneur van Nederlands-Nieuw-Guinea,

w.g. J. VAN BAAL.

Voor eensluidend afschrift,

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'J. van Baal', written in a cursive style.